

WYRAŻENIE „CZAS, CZASY I POŁOWA CZASU” JAKO OGRANICZONY OKRES UCISKU I CIERPIENIA W KSIĘDZE DANIELA I APOKALIPSIE ŚW. JANA

Wprowadzenie

Apokalipsa św. Jana zawsze uchodziła za trudną do właściwego odczytania, głównie z powodu mnogości występujących w niej różnorodnych symboli. Cała struktura księgi oraz poszczególne jej fragmenty obfitują w wielopoziomowe nieraz konstrukcje znaczeniowe, zaczerpnięte przez autora ze znanej mu tradycji biblijnej i pozabiblijnej. Na temat symboliki Apokalipsy św. Jana powstały liczne opracowania. Budzi ona wiele emocji i przemawia do wyobraźni czytelnika natłokiem obrazów i dźwięków. W księdze można odnaleźć najbardziej znane symbole kosmiczne (np. niebo, gwiazdy, żywioły), stworzenia, ubrania, kolory oraz liczby symboliczne (np. ulubiona przez Apokalipsę siódemka, ale również trójka, dziesiątka, dwunastka, „tysiąc” oraz jego wielokrotności: „dwadzieścia cztery” i „sto czterdzieści cztery tysiące”).

Pośród symboliki liczb w Apokalipsie znajdują się również określenia czasu. Najbardziej tajemnicze i tylko raz występujące w księdze określenie, „czas i czasy, i połowa czasu” (Ap 12,14) pojawia się oprócz Apokalipsy tylko w Księdze Daniela (dwukrotnie: Dn 7,25; 12,7), również w kontekście eschatologicznym. Apokalipsa zna także określenia równoznaczne bazujące na innych miarach: „czterdzieści dwa miesiące” (Ap 11,2; 13,5) i „tysiąc dwieście sześćdziesiąt dni” (Ap 11,3; 12,6). Występuje także tożsame koncepcyjnie określenie „trzy i pół dnia” (Ap 11,9.11). Przy stosunkowo dużej liczbie określeń czasu próżno by jednocześnie szukać najbardziej oczekiwanego przez przeciętnego czytelnika Apokalipsy określenia daty końca świata.

Niniejszy artykuł ma na celu zaprezentowanie i analizę tekstów biblijnych, w których pojawia się ów tajemniczy przedział czasowy. Najpierw przedstawia się krótką analizę biblijnej terminologii dotyczącej czasu i podstawowe informacje na temat koncepcji czasu w Piśmie Świętym. Następnie przytacza się teksty Księgi Daniela i Apokalipsy św. Jana zawierające analizowane określenia, w podsumowaniu zaś podejmuje się próbę wyjaśnienia znaczenia tego symbolu.

1. Czas w Piśmie Świętym – terminologia i koncepcja

a) Koncepcja czasu w Piśmie Świętym

Pismo Święte rozróżnia tylko dwa etapy czasu: wieczność, która jest atrybutem żyjącego Boga, oraz czas jako taki, który jest „miarą życia stworzeń, ale który ma

doprowadzić je w jakiś sposób do wieczności¹. Etapy te nie są jednak prostą, liniarną kontynuacją, następującą bezpośrednio po sobie. Są to dwie zupełnie różne formy².

Brak jest jednocześnie w Piśmie Świętym znanego z pogańskich mitologii wyjaśnienia wydarzeń mających miejsce przed początkiem tego, co istnieje. Jedy- nym faktem w tej materii jest prawda o istnieniu Boga, On bowiem jedyny istniał przed czasem (zob. np. Prz 8,23: o Mądrości: „Od wieków zostałam ustanowiona, od początku, przed pradziejami ziemi”³; J 17,5: „A teraz Ty, Ojcze, otocz Mnie u siebie tą chwałą, którą miałem u Ciebie wpierw, zanim świat powstał”; J 17,24: „Ojcze, chcę, aby także ci, których Mi dałeś, byli ze Mną tam, gdzie Ja jestem, aby widzieli chwałę moją, którą Mi dałeś, bo umiłowałeś Mnie przed założeniem świata). W odniesieniu do czasów przed Abrahamem chronologia biblijna posłu- guje się liczbami symbolicznymi. Trzeba o tym pamiętać, ponieważ dosłowne od- czytywanie tzw. prehistorii biblijnej może prowadzić do wielu poważnych błędów teologicznych.

Starożytni postrzegali czas jako pewną zamkniętą rzeczywistość, powtarzającą się okresowo w nieco innej formie. Biblia nie dzieli czasu liniowo i cyklicznie, lecz raczej na czas upadłego świata i czas odkupiony. Działanie Boga w historii jest wy- darzeniem wyjątkowym i niepowtarzalnym, pozbawionym jakiegokolwiek cykliczno- ści. Człowiek powinien rozpoznać ten moment i podjąć odpowiednią reakcję, szyb- ką i zdecydowaną⁴. Izraelici w zasadzie posługiwali się linearną koncepcją czasu, według której „święta historia zmierzała do kresu nakreślonego przez Boga”⁵. Nale- ży jednak wspomnieć, że w mentalności narodu wybranego obecne były liczne idee cykliczności czasu. Począwszy od podstawowego cyklu dnia, w którym ciemność przeplata się ze światłością, przez cykl tygodniowy i miesięczny aż po cykl rocz- ny, siedmioletni i 49-letni Pismo Święte „mierzy czas w kategoriach powracających i powtarzających się wydarzeń”⁶.

b) terminologia hebrajska i grecka

Pismo Święte na określenie czasu i jego upływu stosuje kilka terminów. W Starym Testamencie głównymi określeniami odnoszącymi się do czasu są słowa: עַתָּה, מוֹעֵד, יָמַי oraz יָמֶיךָ.

¹ L. Stachowiak, *Teologiczno-biblijna problematyka czasu*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 5 (1964), s. 293.

² *Czas*, w: *Leksykon biblijny*, red. F. Rienecker, G. Maier, Prymasowska Seria Biblijna 18, Warszawa 2001 [dalej: LB].

³ Wszystkie cytaty polskie pochodzą z *Biblii Tysiąclecia*, wyd. 5.

⁴ *Czas*, w: B. Widła, *Słownik antropologii Nowego Testamentu*, Prymasowska Seria Biblij- na 21, Warszawa 2003.

⁵ B. Szczepanowicz, *Tajemnice liczb biblijnych*, Kraków 2018, s. 62.

⁶ *Czas*, w: Ryken L., Wilhoit J.C., Longman III T., *Słownik symboliki biblijnej*, tłum. Z. Kościuk, Prymasowska Seria Biblijna 20, Warszawa 2003.

Termin נָצַח w Biblii hebrajskiej występuje 296 razy. Oznacza czas zarówno w sensie danej chwili, jak i jego upływu. Wskazuje na czas odpowiedni do zaistnienia jakiegoś wydarzenia (np. Jr 5,24), zdarza się także, że określa czas eschatologiczny, czas sądu (np. Iz 13,22; Ez 22,3) lub ogólnie odległy czas⁷. Drugi z hebrajskich terminów biblijnych stosowanych na określenie czasu to קָרַב . Pojawia się w Starym Testamencie 224 razy i oznacza miejsce lub sam fakt spotkania lub zbiórki (np. Joz 8,14; Ez 45,17). Dalsze znaczenie wskazuje na czas uzgodniony, wyznaczony wcześniej moment lub dzień (np. Wj 23,15; Jr 8,7), szczególnie dzień świąteczny (np. Za 8,19)⁸. Występujący tylko w Księdze Daniela (13 razy) aramejski rzeczownik קָרַב jest stosowany dwojako: jako określenie czasu trwania (Dn 2,8; 7,12) lub w kontekście zmian dokonujących się w czasie (Dn 2,9.21; 3,5.15), a także na oznaczenie konkretnej jednostki czasu, jaką jest rok (Dn 4,13.20.22.29; 7,25⁹)¹⁰. Termin קָרַב występuje w Biblii hebrajskiej siedem razy i zawsze dotyczy określonego, wyznaczonego ściśle momentu lub daty (Ezd 10,14; Ne 2,6; 10,35; 13,31; Est 9,27.31; Koh 3,1)¹¹.

Nowy Testament zawiera tylko dwa terminy określające czas bezpośrednio: καιρός i χρόνος , a także rzeczownik αἶών .

Termin καιρός występuje w Piśmie Świętym Nowego Testamentu 85 razy. Grecka Septuaginta (LXX) używa tego rzeczownika 300 razy, a co ważne, aż w 194 przypadkach tłumaczy za jego pomocą hebrajski termin נָצַח . W Księdze Daniela καιρός pojawia się 34 razy, a w Apokalipsie św. Jana siedem razy.

W literaturze pozabiblijnej rzeczownik καιρός odnosi się do decydującego miejsca, sytuacji lub czasu, które są raczej szansą do wykorzystania niż zdeterminowanym przeznaczeniem. Rzeczywistości te mogą mieć różne implikacje: pozytywne, negatywne lub neutralne¹². W LXX καιρός to nadal decydujący moment w czasie, jednak nacisk pada na spotkanie człowieka z Bogiem, który całkowicie panuje nad czasem i swobodnie o nim decyduje (Lb 23,23; Dn 2,21)¹³. Znane są również zastosowania bardziej dotyczące życia człowieka, np. przyszły moment narodzin Izaaka (Rdz 17,21) lub przestroga przed złem (Syr 4,20). W Nowym Testamencie καιρός to docześnie odczuwalna, korzystna, a jednocześnie właściwa okazja do działania, szczególnie odpowiedni moment, sprzyjający czas ustanowiony przez Boga (Mk

⁷ נָצַח , w: W. L. Holladay, L. Köhler, *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, Leiden 1971 [dalej: Holladay-Köhler].

⁸ מִוֶּעַד , w: Holladay-Köhler.

⁹ Zasadność przetłumaczenia tego terminu jako „rok” w Dn 7,25 omawia się w dalszej części artykułu.

¹⁰ עֵדָן , w: Holladay-Köhler.

¹¹ זָמַן , w: L. Köhler, W. Baumgartner, M. E. J. Richardson, J. J. Stamm, *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, Leiden–New York 1999; זָמַן , w: Holladay-Köhler.

¹² καιρός , w: *Theological Dictionary of the New Testament*, ed. G. Kittel, G. Friedrich, transl. G. W. Bromiley, Grand Rapids 1995 [dalej: TDNT].

¹³ καιρός , w: TDNT.

1,15; Łk 12,56; 19,44). Zdarza się, że akcent pada bardziej na działanie Boga, który wyznacza właściwy czas, niż na ludzką decyzję (Ga 6,9; 1 Tm 2,6; 6,15; Tt 1,3)¹⁴. W pojęciu tym zawiera się pewna zdolność do czegoś pozbawiona nacisku na chronologię. Jest to jednocześnie jeden z głównych terminów odnoszących się do czasów ostatecznych, wskazujący na okres próby, kryzysu i cierpienia¹⁵. Szersza analiza zastosowania terminu καιρός w Apokalipsie wykazuje wyraźnie, że autor tej księgi posługuje się nim przede wszystkim na określenie interwencji Boga w historię świata i człowieka, nie jest to jednak pojęcie wyłącznie eschatologiczne¹⁶.

W Nowym Testamencie χρόνος pojawia się 54 razy, czterokrotnie w Apokalipsie (Ap 2,21; 6,11; 10,6; 20,3). W LXX termin ten pojawia się 71 razy, przy czym w 22 przypadkach jako tłumaczenie hebrajskiego rzeczownika יוֹם – «dzień»¹⁷. W Księdze Daniela χρόνος występuje 10 razy (Dn 2,16.21.44; 4,27.33.34.37; 5,26; 7,12 dwa razy).

Drugie z głównych greckich określeń czasu, καιρός, przybiera dwa znaczenia. Pierwsze z nich odnosi ten rzeczownik do punktu w czasie, okazji¹⁸, momentu dokonania się jakiegoś wydarzenia i w tym rozumieniu występuje na przykład w Mt 2,7.16, gdzie jest mowa o ukazaniu się gwiazdy prowadzącej Mędrców do nowo narodzonego Jezusa. Ponadto termin ten może też oznaczać pewien przedział czasu, okres trwania jakiegoś stanu, np. w J 7,33, gdzie nazywa okres przebywania Jezusa z uczniami. Za pomocą pojęcia καιρός podkreśla się więc raczej wydarzenia lub stany, które nadają sens danemu okresowi czasu, niż wyznacza jego upływ bądź konkretną datę¹⁹. Ogólnie rzecz ujmując, jest to pewien nieokreślony przedział czasu, w którym dokonują się pewne wydarzenia²⁰.

Jak trafnie podsumowuje T. Siemieniec: „καιρός wskazuje na czas w wymiarze punktowym («właściwy czas, odpowiedni moment»), zaś χρόνος odnosi się do czasu w wymiarze linearnym («okres czasu»)»²¹.

Trzecim biblijnym rzeczownikiem odnoszącym się do czasu, choć nie bezpośrednio, jest termin αἰών, który występuje w Nowym Testamencie 122 razy: 13-krotnie w Apokalipsie (12 razy jako formuła: εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, raz: εἰς αἰῶνας αἰῶνων w 14,11). W LXX pojawia się 461 razy, przy czym w 313 miejscach zastępuje hebrajskie słowo עוֹלָם – «długi czas, stałość, wieczność»²². Określa zatem długi

¹⁴ Καιρός, w: TDNT.

¹⁵ Καιρός, w: W. Bauer, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, ed. F.W. Danker, 3rd edition, Chicago–London 2000 [dalej: BDAG].

¹⁶ T. Siemieniec, *Teologiczna funkcja terminów καιρός i χρόνος w Apokalipsie Janowej*, „*Verbum Vitae*” 35 (2019), s. 334.

¹⁷ יוֹם, w: Holladay-Köhler.

¹⁸ Χρόνος, w: BDAG.

¹⁹ *Czas*, w: LB.

²⁰ Χρόνος, w: BDAG.

²¹ T. Siemieniec, *Teologiczna funkcja terminów...*, art. cyt., s. 310.

²² עוֹלָם, w: Holladay-Köhler.

okres czasu, nie mający żadnych odniesień do początku ani końca – i wtedy oznacza wieczność. Stosowany jest również na określenie pewnej jednostki czasu w historii: „wiek” – obecny lub przyszły.

W omawianych w niniejszym artykule tekstach występują terminy: מָוֶלַם w Dn 7,25, יָמַי w Dn 12,7 oraz καιρός w Ap 12,14.

2. Wyrażenie „czas i czasy, i połowa czasu” w Księdze Daniela i w Apokalipsie św. Jana

Omawiane wyrażenie pojawia się w całym Piśmie Świętym tylko trzy razy: dwukrotnie w Księdze Daniela ($\text{עַד־עַדְוָן וְעַדְוָן וְפַלְגַ עַד}$ – Dn 7,25 i 12,7) i jeden raz w Apokalipsie św. Jana ($\text{καιρὸν καὶ καιροὺς καὶ ἡμῖς καιροῦ}$ – Ap 12,14). Konstrukcja ta nierozzerwalnie łączy się z szeroko obecną w Piśmie Świętym symboliką liczb, gdyż może być rozumiana na sposób arytmetyczny jako suma okresów: rok, dwa lata i pół roku, razem trzy i pół roku, połowa z siedmiu lat, swoistego „tygodnia lat”. Z tego też powodu, chcąc lepiej zrozumieć znaczenie tego symbolicznego wyrażenia, należy przeanalizować występujące w tekście Pisma Świętego wyrażenia równoznaczne, takie jak „tysiąc dwieście sześćdziesiąt dni” lub „czterdzieści dwa miesiące”. Podobny kontekst tych tekstów może dodatkowo potwierdzać ich synonimiczny charakter, co wykazuje się w dalszej części artykułu.

a) „czas, czasy i połowa czasu” w Dn 7,25 i 12,7

W Księdze Daniela analizowane wyrażenie pojawia się dwukrotnie: w Dn 7,25 i 12,7. Pierwszy z tych wersetów stanowi fragment wizji czterech królestw ziemskich. W ramach wizji Dn 7,1–28, charakteryzuje działalność czwartej bestii (Dn 7,23–25) i jest elementem tekstu paralelnego do obrazu przekazania królestwa „ludowi świętych Najwyższego” (Dn 7,27). Całość fragmentu Dn 7,23–27 cechuje układ chiastyczny z centralną pozycją opisu sądu Boga nad bestią (Dn 7,26)²³.

Czwarta bestia z wizji Daniela symbolizuje imperium Aleksandra Macedońskiego. Ma ona dziesięć rogów oznaczających władców z dynastii Seleucydów, których identyfikacja jest niestety dość problematyczna²⁴. Zgodnie z tradycją egzegetyczną można przyjąć, że werset ten odnosi się do działalności władcy z dynastii Seleucydów, Antiocha IV Epifanesa. W Dn 7,24 znajduje się informacja, że opisany dalej „inny” róg „obali trzech królów”. Antioch IV był czwartym w kolejności do objęcia tronu po Antiochu III Wielkim, Seleukosie IV i jego dwóch synach. Wszyscy trzej poprzednicy w rozmaity sposób zostali pozbawieni prawa do objęcia tronu i w ten sposób Antioch IV przejął władzę²⁵. W dalszej części analizy

²³ M. Parchem, *Księga Daniela. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, Nowy Komentarz Biblijny – Stary Testament 26, Częstochowa 2008, s. 433.

²⁴ J. Homerski, *Księga Daniela. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy*, Pismo Święte Starego Testamentu 11/2, Poznań 2008, s. 120.

²⁵ M. Parchem, *Księga Daniela...*, dz. cyt., s. 496–497: „Seleukos IV został zamordowany,

imię Antiocha IV posłuży więc jako przyjęta interpretacją występującego w wizji „innego rogu”.

Można dostrzec dwie sfery aktywności Antiocha: niebiańską i ziemską. Król zwraca się najpierw przeciwko samemu Bogu, nazwanemu tutaj „Najwyższym” (אֱלֹהִים). Atak Antiocha polega na „wypowiadaniu słów przeciwko” Bogu. Takie wyrażenie ma znaczenie ewidentnie pejoratywne. W tekście LXX widnieje tutaj sformułowanie και ῥήματα εἰς τὸν ὕψιστον λαλήσει, którym Nowy Testament z kolei jednoznacznie określa bluźnierstwa (por. np. Łk 12,10: paralelne ἐρεῖ λόγον i βλασφημήσαντι) i wskazuje na przypisywanie sobie bóstwa przez bohatera (por. 1 Mch 1,24; 2 Mch 5,21; 9,10)²⁶. Warto zauważyć, że Antioch Epifanes faktycznie był pierwszym władcą Seleucydów, który posługiwał się tytułaturą przypisującą mu boskie atrybuty. Ślady takiego kultu można odnaleźć np. na monetach z 173/172 r. przed Chr. zawierających inskrypcję ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΝΤΙΟΧΟΥ ΘΕΟΥ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ („należący do króla Antiocha, boga objawionego”). Autor Księgi Daniela jednoznacznie odczytał takie działanie króla jako bluźnierstwo i nie omieszczał zawrzeć tego obrazu w swoim dziele²⁷.

Antioch zwraca się również przeciwko istotom niebiańskim, skoro tekst podaje, że będzie „gnębił świętych Najwyższego”. Czasownik בלל oznacza dosłownie «zdrzeć, zniszczyć ubranie», lecz w sensie przenośnym także «unicestwiać», «dręczyć», «gnębić»²⁸. Ogólnie rzecz ujmując, chodzi tutaj o agresywne i wrogie działanie mające na celu podporządkowanie sobie drugiej strony. Podobny obraz można odnaleźć w Dn 8,10, gdzie jest mowa o „strącaniu” gwiazd z nieba.

Kolejna planowana przez króla wroga czynność to zamiar „zmiany czasów i Prawa”. Stwierdzenie to może się odnosić do znanego z historii dekretu Epifanesa zakazującego praktykowania żydowskich zwyczajów religijnych. Miał on na celu zastąpienie świąt żydowskich kultem i świętami pogańskimi²⁹, co miało się przyczynić do zjednoczenia i ujednolicenia imperium Seleucydów. Działanie Antiocha byłoby jawnym zamachem na prerogatywy Boga, co można uzasadnić, uznając ten fragment za nawiązanie do Dn 2,21: Bóg „zmienia okresy i czasy”³⁰.

Prześladowcza w stosunku do narodu wybranego działalność Antiocha Epifanesa ma ograniczony zasięg i trwanie, na co wskazuje omawiane wyrażenie „aż do czasu, czasów i połowy czasu”. Występujący tutaj termin יָדָו oprócz najbardziej powszechnego i ogólnego znaczenia «czas», można również tłumaczyć jako «rok»³¹.

a Demetriusz, [syn Seleukosa], został zabrany jako zakładnik do Rzymu, a zatem jedynie Antioch, syn Seleukosa IV, byłby przeszkodą w objęciu tronu”. Być może niejasne okoliczności objęcia władzy przez Epifanesa skłoniły autora Dn do przypisania mu winy za zły los Seleukosa i jego synów.

²⁶ J. Homerski, *Księga Daniela...*, dz. cyt., s. 120.

²⁷ M. Parchem, *Księga Daniela...*, dz. cyt., s. 497.

²⁸ בלל, w: Holladay-Köhler.

²⁹ J. Homerski, *Księga Daniela...*, dz. cyt., s. 120.

³⁰ M. Parchem, *Księga Daniela...*, dz. cyt., s. 498.

³¹ יָדָו, w: Holladay-Köhler.

Jeżeli więc uznać, że liczba mnoga יָדָיִם oznacza okres dwóch lat, wtedy całą konstrukcję można by przetłumaczyć jako „rok, dwa lata i pół roku”, czyli łącznie trzy i pół roku³². Zgodnie z Księgą Machabejską okres bezczeszczenia świątyni trwał ponad trzy lata, dokładnie trzy lata i dziesięć dni (od 15 Kislew 145 r. do ponownego poświęcenia świątyni datowanego na 25 Kislew 148 r.). Okrucieństwo wobec wiernych Bogu Machabeuszów zapisane na kartach historii stało się symbolem prześladowań religijnych.

Pomimo tych zbieżności należy raczej uznać, że wizjoner nie miał na myśli tego konkretnego okresu czasu, lecz chciał wyrazić ograniczenie czasu prześladowań. Król nie jest w pełni suwerenny w swoich działaniach, choć on sam i ludzie mu współcześni mogą odnosić takie wrażenie. Ograniczenie czasowe prześladowań „świętych Najwyższego” jest przez anioła przedstawione jako Boża wola i plan³³. Nad wszystkim czuwa Bóg, kontroluje całą sytuację i w odpowiednim momencie zainterweniuje³⁴. Można nawet uznać, że w pewnym sensie prześladowania pochodzą od Boga, a ze strony prześladowanego ludu oczekuje się wierności i odwagi, co pozwoli mu przetrwać ten trudny czas³⁵.

Różne pisma żydowskie rozumiały okres podany w Dn 7,25 dwojako: z jednej strony jako ogólny czas próby dla wierzących (podobnie jak w przypadku niewoli babilońskiej, np. midrasz do Psalmu 10,1), z drugiej zaś – jako okres przed ostatecznym odkupieniem Izraela³⁶. Autor Księgi Daniela dokonuje pewnej eschatologizacji tego okresu, przypisując mu symbolikę momentu poprzedzającego sąd nad wrogami Boga³⁷. Nowy Testament uzupełnia ten obraz o zapowiedź powtórnego przyjścia Chrystusa, który zniszczy Antychrysta i jego sługi (por. Ap 19,11–21; 2 Tes 2,8), osądzi świat (por. Mt 25,31–46) i ustanowi swoje królestwo (por. Ap 20,1–10)³⁸.

Drugi z wersetów, w których pojawia się omawiane wyrażenie, stanowi fragment epilogu, wyjaśnienia danego wizjonerowi co do obserwowanych wydarzeń (Dn 12,5–13). Przedstawia on dialog dwóch niebiańskich istot oraz dialog anioła z Danielem. Anioł rozmawiający z Danielem przysięga na Boga „żyjącego wiecznie”, że czas działalności wrogów narodu wybranego jest ograniczony. Wyrażenie „czas, czasy i połowa czasu” czytelnie nawiązuje do omawianego wcześniej fragmentu Dn 7,25 i ma tutaj dokładnie takie samo znaczenie³⁹.

³² T. Siemieniec, *Teologiczna funkcja terminów...*, art. cyt., s. 325, przyp. 50. Zdanie przeciwne: zob. J. E. Goldingay, *Daniel*, Word Biblical Commentary 30, Dallas 2002, s. 181.

³³ J. Homerski, *Księga Daniela...*, dz. cyt., s. 120.

³⁴ M. Parchem, *Księga Daniela...*, dz. cyt., s. 498–499.

³⁵ J. Homerski, *Księga Daniela...*, dz. cyt., s. 121.

³⁶ G.K. Beale, *The Book of Revelation. A Commentary on the Greek Text*, Carlisle 1999, s. 565.

³⁷ T. Siemieniec, *Teologiczna funkcja terminów...*, art. cyt., s. 325, przyp. 51.

³⁸ J. MacArthur, *Revelation 1–11*, MacArthur New Testament Commentary, Chicago 1999, s. 297.

³⁹ M. Parchem, *Księga Daniela...*, dz. cyt., s. 690.

Cała perykopa Dn 12,5–13 służy odpowiedzi na pytanie, jak długo trwać będą prześladowania. Pytanie to podobne jest do niemal modlitewnej prośby i jako takie może mieć o wiele głębszy sens. Choć treścią wypowiedzi jest kres cierpienia, może to oznaczać zbawczą interwencję Boga, która przyniesie kres cierpieniu i zaprowadzi wieczny pokój i powszechne Boże królestwo. Przez kontrast do wiecznego panowania Boga prześladowania Antiocha jawią się tutaj jako bardzo krótkotrwałe⁴⁰.

Na postawione pytanie brak jest w poprzednich wizjach klarownej odpowiedzi. Dotyczy ono kresu „przedziwnych rzeczy” (חֲדָשִׁים – Dn 12,6). „Rzeczami” tymi mogą być zarówno Boże plany, jak i bluźniercze działania Antiocha Epifanesa. Ze względu na tożsamość terminów należy skłonić się ku drugiej opcji, gdyż czasowniki opisujące zachowanie Antiocha w Dn 8,24 i 11,36 pochodzą od tego samego rdzenia, co czasowniki użyte w Dn 12,6 (פלא)⁴¹. Zanim anioł udzielił odpowiedzi na kluczowe pytanie postawione w tej perykopie, unosi obie ręce w górę w geście przysięgi. Gest taki niewątpliwie oznacza wezwanie Boga na świadka (por. Rdz 14,22). Fakt, że anioł podnosi obie ręce (choć wystarczyłaby jedna), dodatkowo podkreśla powagę sytuacji⁴².

W udzielonej Danielowi odpowiedzi pada wyrażenie „czas, czasy i połowa czasu”. Jest to oczywiście nawiązanie do Dn 7,25, lecz posłużono się innym terminem na określenie czasu. W miejsce זמן z Dn 7,25, pojawia się זְמַנֵּי, określający oznaczony, konkretny czas⁴³. Dzięki zastosowaniu innego rzeczownika autor dodatkowo podkreślił krótkotrwałość wydarzeń⁴⁴. Boże królestwo zostanie ustanowione po ustaniu trwającego krótki czas cierpienia i upokorzeniu ludu Bożego (obraz złamania ręki ludu w alternatywnym przekładzie Dn 12,7). Autor wyraża tutaj przekonanie, że Boże działanie „zawsze prowadzi ku dobru, nie kończy się na upokorzeniu i karze”⁴⁵. Celem tej wypowiedzi jest podkreślenie, że niszczycielskie działanie Antiocha IV jest ograniczone w czasie i niebawem nadejdzie jego kres⁴⁶.

Warto podkreślić szczególny status Izraela jako „narodu świętego” (עַם קָדוֹשׁ). Nazwa ta występuje w Piśmie Świętym dość często i podkreśla wybranie Izraela przez Boga i wyjątkową relację, jaka go z Nim łączy (zob. np. Pwt 7,6; por. Wj 19,6, gdzie pojawia się synonimiczne wyrażenie גוֹי קָדוֹשׁ)⁴⁷.

⁴⁰ J. Homerski, *Księga Daniela...*, dz. cyt., s. 163.

⁴¹ J. Homerski, *Księga Daniela...*, dz. cyt., s. 163.

⁴² J. E. Goldingay, *Daniel*, dz. cyt., s. 309.

⁴³ מוֹעֵד, w: Holladay-Köhler.

⁴⁴ J. Homerski, *Księga Daniela...*, dz. cyt., s. 164.

⁴⁵ J. Homerski, *Księga Daniela...*, dz. cyt., s. 164.

⁴⁶ M. Parchem, *Księga Daniela...*, dz. cyt., s. 690.

⁴⁷ M. Parchem, *Księga Daniela...*, dz. cyt., s. 690.

b) „czas i czasy, i połowa czasu” w Ap 12,14

Wielu badaczy uznaje tekst Ap 12 za trudny pod względem interpretacji czasowej. W tej stosunkowo krótkiej jak na apokaliptykę perykopie pojawia się sporo określeń czasowych wskazujących na przeszłość, teraźniejszość i przyszłość⁴⁸.

Wyrażenie „czas i czasy, i połowa czasu” występuje w księdze Apokalipsy tylko jeden raz: w Ap 12,14. Opisane są tam losy eschatologicznej Kobiety⁴⁹, która po konfrontacji ze Smokiem zostaje przeniesiona na pustynię, gdzie jest żywiona przez wspomniany przedział czasu. Informacja ta to powtórzenie w nieco innej formie wersetu Ap 12,6c – tam jednak okres przebywania Kobiety na pustyni określony jest na 1260 dni. Oprócz tożsamości czasowej określeń καιρὸς και καιροὶ και ἡμῖς και καιροὶ oraz ἡμέρας χιλίας διακοσίας ἐξήκοντα na paralelność wersetów Ap 12,6 i 14 wskazuje również występowanie tych samych terminów (rzeczowniki: ἡ γυνή – «kobieta», ἡ ἔρημος – «pustynia», ὁ τόπος – «miejsce», oraz czasownik τρέφω – «karmić»). A zatem obydwie wersety prawdopodobnie odnoszą się do tego samego okresu.

Wyjaśnienie wyrażenia „czas i czasy, i połowa czasu” występującego w tej perykopie wymaga ogólnego przynajmniej wyjaśnienia, kim jest tajemnicza postać Kobiety, która w niej występuje. Historia egzegezy tego fragmentu podsuwa wiele różnych interpretacji, które można podzielić na dwie główne grupy: mariologiczną – utożsamiającą Kobieta z Maryją, Matką Jezusa, oraz eklezjalną – widzącą w Kobięcie obraz Kościoła, ludu Bożego Nowego Przymierza⁵⁰.

Apokaliptyczna Kobieta jest niesiona na pustynię na skrzydłach orła, co jednoznacznie przywołuje starotestamentowy obraz Boga niosącego swój lud (por. Wj 19,4; Pwt 32,10–14). W kontekście tematu Kościoła (ludu Bożego) oznacza to zapewne zdolność ucieczki przed szatanem i zaufania troskliwej opiece Boga⁵¹. Motyw ucieczki Kobiety na pustynię przywołuje na myśl ucieczkę Izraelitów z Egiptu. Już samo wyrażenie εἰς τὴν ἔρημον pojawia się aż 22 razy w Księdze Wyjścia i Liczb w wersji greckiej. Podobne obrazy można odnaleźć w historii proroka Eliasza (por. 1 Krl 19,3–4) czy choćby samej Świętej Rodziny (Egipt jest tu kojarzony raczej z pustynią lub drogą przez pustynię; por. Mt 2,13–15). Niektórzy prorocy interpretowali nadchodzące czasy ostateczne jako nowy exodus (por. Iz 32,15; 35,1; 40,3; Jr 31,2; Oz 2,16)⁵².

⁴⁸ T. Siemieniec, *Teologiczna funkcja terminów...*, art. cyt., s. 321, przyp. 39.

⁴⁹ W tekście Biblii Tysiąclecia, wyd. 5, zastosowano termin „Niewiasta”. Współcześnie wydaje się on już nieco archaiczny, dlatego też w artykule używa się tłumaczenia „Kobieta”.

⁵⁰ Stan i historia badań na ten temat: zob. np. P. Farkaš, *La „donna” di Apocalisse 12. Storia, bilancio, nuove prospettive*, Tesi Gregoriana – Teologia 25, Roma 1997; L. Stefaniak, *Interpretacja 12 rozdziału Apokalipsy św. Jana w świetle historii egzegezy*, Poznań 1957, s. 37–74.

⁵¹ M. Wojciechowski, *Apokalipsa św. Jana. Objawienie, a nie tajemnica*, Nowy Komentarz Biblijny – Nowy Testament 20, Częstochowa 2012, s. 276.

⁵² T. Siemieniec, *Teologiczna funkcja terminów...*, art. cyt., s. 323.

Autorzy biblijni kojarzą pustynię także z rzeczywistością próby, która z definicji nie trwa wiecznie, lecz ma określony (bliższy lub dalszy) koniec. Próbie takiej był poddany naród wybrany zmierzający do Ziemi Obiecanej (por. Pwt 8,2; Ps 78 (77),14.40 (LXX); Dz 7,39–43; 1 Kor 10,1–13; Hbr 3,7 – 4,7)⁵³. Pustynia zdecydowanie nie nadaje się na miejsce stałego i bezpiecznego pobytu, co już samo w sobie świadczy o pewnej tymczasowości tej sytuacji. Jest to tylko pewien etap, próba, którą Kościół musi przejść, by osiągnąć zjednoczenie z Bogiem⁵⁴.

Kobieta jest na pustyni „żywiona” – czasownik τρέφω w Ap 12,14 występuje w stronie biernej, tzw. *passivum theologicum* wskazującym na działanie Boga. Bohaterka perykopy nie jest pozostawiona sama sobie, trudności i cierpienia, jakie przeżywa, nie są dla niej aż tak dotkliwe, ponieważ Bóg nad nią nieustannie czuwa.

Czas przebywania Kobiety na pustyni autor Apokalipsy określa na „czas i czasy, i połowę czasu”. Paralelny werset Ap 12,6 określa ten przedział na 1260 dni. Stanowi to trzy i pół roku, co wskazuje na eon obecny, doczesny⁵⁵, połowę okresu siedmiu lat. Punktem kulminacyjnym, dzielącym ów „tydzień lat” na połowę, jest przyjście na świat Mesjasza. Kobieta (rozumiana jako Izrael) wkracza tym samym w nowy etap swojej historii: nadal doświadcza Bożej opieki, ale nie znajduje się już w centrum Bożego planu. Jej miejsce zajmuje nowy lud Boży, jej potomstwo⁵⁶.

Określenie καιρός και καιροί και ἡμις καιροῦ w Apokalipsie wskazuje na czas, którego nie należy rozumieć w sensie chronologicznym jako czas upływający, mierzalny i wyliczony, ale raczej w sensie teologicznym, historiozbawczym⁵⁷. Wskazuje on na doczesność i niesie ze sobą zapewnienie, że doświadczone przez ludzi trudności i cierpienie są całkowicie przejściowe i mają swój nieodległy kres⁵⁸. Tajemnicza formuła staje się wręcz „przysłowiowym czasem trwania klęsk i prześladowań”⁵⁹.

Poza Ap 12,14 autor Apokalipsy czterokrotnie wspomina okres trzech i pół roku, modyfikując jedynie miarę tego okresu i przedstawiając go jako 42 miesiące (Ap 11,2; 13,5), oraz jako 1260 dni (Ap 11,3; 12,6)⁶⁰.

3. Wyrażenia równoznaczne w Apokalipsie św. Jana

Różne możliwości tłumaczenia tekstu oryginalnego pozwalają przeliczyć wyrażenie „czas i czasy, i połowa czasu” na okres trzech i pół roku. Stąd też ma ono w Pi-

⁵³ T. Siemieniec, *Teologiczna funkcja terminów...*, art. cyt., s. 323.

⁵⁴ J. Nowińska, *Ap 12 jako teologia historii*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 4 (2009), s. 276.

⁵⁵ M. Wojciechowski, *Apokalipsa św. Jana...*, dz. cyt., s. 276.

⁵⁶ T. Siemieniec, *Teologiczna funkcja terminów...*, art. cyt., s. 326, 335.

⁵⁷ T. Siemieniec, *Teologiczna funkcja terminów...*, art. cyt., s. 325.

⁵⁸ P. Ostański, *Objawienie Jezusa Chrystusa. Praktyczny komentarz do Apokalipsy*, Ząbki 2005, s. 233.

⁵⁹ Por. B. Urbanek, *Apokalipsa. Szczęśliwy, kto ją odczytuje*, Częstochowa 2012, s. 164.

⁶⁰ R. Waddell, *What time is it? Half-past three: How to Calculate Eschatological Time*, „Journal of the European Theological Association” 2 (2011), s. 148.

śmie Świętym liczne określenia równoznaczne. Trzy i pół roku odpowiada bowiem okresowi 1260 dni lub 42 miesiące. Można w Piśmie Świętym odnaleźć również przedział trzech i pół dnia, choć nierówny rozważanemu tutaj okresowi, to jednak liczbowo z nim tożsamy. Stosowanie różnych miar do wyrażenia tego samego odcinka czasu może mieć na celu zwrócenie uwagi na symbolikę i służyć zbudowaniu połączeń językowych między różnymi tekstami. Warto rozważyć tutaj fakt, że czas określany w miesiącach czy dniach wydaje się niekiedy krótszy niż wyrażany w latach. Posłużenie się mniej naturalnymi jednostkami czasu może mieć niekiedy znaczenie psychologiczne.

W odniesieniu do okresu 42 miesiące i 1260 dni można poczynić ciekawą uwagę. Gdy autor biblijny stosuje miarę 42 miesiące, mówi zawsze o sytuacji prześladowań, cierpienia, trudności – ogólnie o działaniu sił wrogich Bogu i Jego ludowi. Tak jest w Ap 11,2, gdzie jest mowa o Mieście Świętym deptanym przez pogan, oraz w Ap 13,5, gdzie opisana jest bestia bluźniąca przeciwko Bogu przez dokładnie taki sam czas. Natomiast okres 1260 dni pojawia się tylko w kontekście działań ludzi posłanych przez Boga, reprezentujących Go lub przez Niego chronionych. Występuje w Ap 11,3, gdzie opisani są prorokujący Dwaj Świadcowie, oraz w Ap 12,6, gdzie mówi się o Kobiecie żywionej przez Boga na pustyni. Pytanie, co oznacza takie przyporządkowanie miar czasowych, pozostaje bez odpowiedzi.

a) „czterdzieści dwa miesiące” w Ap 11,2 i 13,5

Okres 42 miesiące pojawia się w Piśmie Świętym Nowego Testamentu dwukrotnie: w Ap 11,2 i 13,5.

Fragment Ap 11,1–2 stanowi pewnego rodzaju preludium do perykopy o tajemniczych Dwóch Świadcach. Bóg wydaje polecenie zmierzenia świątyni, ołtarza i wiernego ludu przy jednoczesnym pominięciu dziedzińca zewnętrznego, który zostanie oddany poganom, by deptali Miasto Święte przez 42 miesiące.

Zestawienie przybytku świątynnego i zewnętrznego dziedzińca jest pewnym uproszczeniem wyglądu świątyni w I w. po Chr. Świątynia, ołtarz i ludzie oddający cześć Bogu zostaną oszczędzeni. Autor Apokalipsy przekazuje tę informację za pomocą metaforycznego obrazu mierzenia świątyni, ołtarza i czcicieli Boga (por. Ap 11,1)⁶¹. Co innego dziedziniec zewnętrzny, według Ap 11,2 nie objęty Bożą opieką, został oddany pod panowanie pogan, którzy będą deptać (πατήσουσιν) Miasto Święte. Obraz „deptania Miasta Świętego” ma swój historyczny odnośnik w prześladowaniach Antiocha IV Epifanesa, nazywanego przez Pismo Święte ῥίζα ἀμαρτωλῶς („korzeniem wszelkiego grzechu” – 1 Mch 1,10). Przymusowa hellenizacja, zakaz kultuwowania religijnych zwyczajów i tradycji, a wreszcie profanacja świątyni w Jerozolimie przy jednoczesnym krwawym karaniu sprzeciwu wobec tych zarządzeń – wszystko to niewątpliwie spełnia kryteria prześladowań i ucisku⁶². Co ciekawe, około trzech i pół roku

⁶¹ R. Waddell, *What time is it?...*, art. cyt., s. 148.

⁶² P. Ostański, *Objawienie Jezusa Chrystusa...*, dz. cyt., s. 202.

upłynęło od wybuchu powstania żydowskiego (lato 66 r.) do oblężenia Jerozolimy zakończonego jej upadkiem (luty – wrzesień 70 r.), niektórzy interpretowali więc tekst Ap 11,2 jako wspomnienie tego historycznego wydarzenia⁶³.

Ponownie autor Apokalipsy stosuje stronę bierną ἐδόθη – «został wydany». Bóg zezwala więc na prześladowanie Miasta Świętego. Może to symbolizować czas cierpień Kościoła w czasach doczesnych, gdy doświadcza on wrogości i niezrozumienia ze strony narodów nie przyjmujących Ewangelii⁶⁴. W istocie nie ma takiego momentu w historii, w którym Kościół pozostawałby w całkowicie pokojowych stosunkach ze światem, zarówno w trakcie trwania jego posłannictwa, jak i w czasach eschatologicznych⁶⁵.

Okres 42 miesięcy dotyczy czasu obecnego, doczesności. Historycznie odpowiada długości okresu ustania ofiar świątynnych za panowania Antiocha IV Epifanesa (167–164 przed Chr.). Józef Flawiusz obliczał ten okres na dokładnie trzy lata i sześć miesięcy, czyli 42 miesiące⁶⁶. Jeśli liczba siedem oznacza doskonałość i pełnię, to jej połowa, trzy i pół, symbolizuje brak pełni i doskonałości, „coś nieudane-go i jedynie przejściowego”⁶⁷. Triumf zła będzie więc widoczny i odczuwalny, lecz zaledwie przejściowy. Wspólnota Kościoła musi wprawdzie zmierzyć się z wielkimi cierpieniami i kryzysami, jednakże jej sytuacja nigdy nie będzie beznadziejnie tragiczna. Prześladowania będą stanowić tylko wstęp, swoiste preludium do ostatecznego zwycięstwa Boga nad siłami zła⁶⁸.

Okres ten ukazuje również dwie perspektywy spojrzenia na los „świętych” Boga. Z jednej strony doświadczają oni ucisku i prześladowania (por. Ap 11,2; 12,14; 13,5–6), z drugiej jednak są przez cały ten czas chronieni przed definitywną klęską. Jako wspólnota mają pewną gwarancję przetrwania do końca czasów, by mogli wypełniać swoje powołanie do dawania świadectwa (por. Ap 11,3)⁶⁹. Czas ucisku wspomniany w Ap 11,2 będzie kulminacją „czasów pogan” zapowiadanych przez samego Jezusa (por. Łk 21,24). Niemniej zawężanie pewnej uniwersalnej prawdy o ucisku i prześladowaniu jako preludium do eschatologicznego zwycięstwa Boga tylko do terenu Ziemi Świętej czy samej Jerozolimy wydaje się przesadzone. Jest to raczej prawda dotycząca całego Kościoła. Niszczycielskie działania Antychrysta i jego popleczników będą jeszcze bardziej dotkliwe, nadzieja tkwi jedynie w Bożej Opatrzności, która panuje nad całą historią.

⁶³ D.E. Aune, *Revelation 6–16*, Word Biblical Commentary 52B, Dallas 2002, s. 609; G.K. Beale, *The Book of Revelation...*, dz. cyt., s. 566.

⁶⁴ P. Podeszwa, *Paschalna pamięć o Jezusie. Studium egzegetyczno-teologiczne wyrażenia ἡ μαρτυρία Ἰησοῦ* w Apokalipsie św. Jana, *Studia i Materiały* 142, Poznań 2011, s. 119.

⁶⁵ G. K. Beale, *The Book of Revelation...*, dz. cyt., s. 567.

⁶⁶ Józef Flawiusz, *Wojna żydowska*, tłum., wstęp, komentarz J. Radożycki, Poznań 1984, *Bell* 5,394.

⁶⁷ P. Ostański, *Objawienie Jezusa Chrystusa...*, dz. cyt., s. 203.

⁶⁸ P. Ostański, *Objawienie Jezusa Chrystusa...*, dz. cyt., s. 203.

⁶⁹ G. K. Beale, *The Book of Revelation...*, dz. cyt., s. 566.

Fragment Ap 13,5 stanowi fragment opisu pojawienia się Bestii i przekazania jej władzy przez Smoka (13,1–10). Bestia z dziesięcioma rogami wychodzi z morza, otrzymuje moc, tron i władzę od Smoka oraz rozpoczyna walkę z Bogiem i Jego ludem. Czas jej aktywności zostaje przez autora Księgi określony na 42 miesiące.

Pierwszym czynem Bestii jest bluźniercza mowa przeciwko Bogu (por. Ap 13,6). Fraza o wypowiedzianych przez Bestię „wielkich rzeczach” (w. 5: στόμα λαλοῦν μεγάλα) jest klarownym odniesieniem do bliźniaczego wręcz fragmentu z Dn 7,8.20, natomiast temat bluźnierstw powtarza werset Dn 7,25. Motyw domagania się przez Bestię boskich zaszczytów i władzy pojawia się w innych miejscach Starego Testamentu (np. Ez 28,2; Dn 11,36)⁷⁰.

Czas działania Bestii został określony na 42 miesiące. Jest to kolejna referencja do Księgi Daniela przeliczająca tajemniczy okres „czasu, czasów i połowy czasu” najpierw na trzy i pół roku, a następnie na odpowiadającą mu liczbę miesięcy⁷¹. Bestia sprawuje więc władzę przez ściśle określony czas. Jak wspomniano, użyta tutaj strona bierna (ἑδόθη αὐτῷ) to *passivum theologicum* wskazujące na aktywność Boga. Sam Bóg panuje zatem nad całą sytuacją i dopuszcza niejako wrogą działalność Bestii. Jest to szczególnie ważne, gdyż wspomniana forma bierna występuje w tej perykopie aż czterokrotnie, i to w identycznej formie καὶ ἑδόθη αὐτῷ (po dwa razy w Ap 13,5 i 7)⁷². Werset Ap 13,6 mówiący o rozpoczęciu przez Bestię głoszenia słów wrogich Bogu, Jego przybytkowi i mieszkańcom nieba jest umiejscowiony pomiędzy tymi podwójnymi czasownikami w stronie biernej. Wyraźnie podkreśla to nadrzędne panowanie Boga nad aktywnością Bestii. Być może jest to zamierzona przez autora konstrukcja chiastyczna zwracająca uwagę na fakt, że choć Bestia w swoim działaniu atakuje samego Boga, usurpując sobie przez bluźnierstwa Jego władzę i atrybuty, nie jest jednocześnie całkowicie autonomiczna i suwerenna. Nie ma więc mowy o jakimkolwiek dualizmie: Bóg stoi ponad złem, ponad szatanem, całkowicie kontroluje sytuację. Przypisany atakowi Bestii okres 42 miesięcy wskazuje tutaj ponownie na doczesność i ograniczony czas bluźnierczej aktywności sił zła⁷³. Liczbę 42 można odnaleźć także w innych miejscach Pisma Świętego, np. podczas wędrówki przez pustynię Izraelici przebyli 42 etapy drogi (por. Lb 33,1–49), z kolei między Abrahamem a Chrystusem Pismo wylicza 42 pokolenia (por. Mt 1,17). Apokalipsa zawiera jej negatywną symbolikę: 42 miesiące jako okres cierpienia i prześladowań⁷⁴. Aktywność Bestii i jej władza jednoznacznie świadczą o szatańskiej inspiracji. Bluźnierczy język i przemoc, jaką stosuje, to ewidentne przejawy działania przeciwko Bogu. Zarówno jednak Bestia, jak i Szatan ostatecznie zależą od Boga i mogą wyrządzić tylko tyle zła, ile On

⁷⁰ D.E. Aune, *Revelation 6–16*, dz. cyt., s. 742.

⁷¹ D.E. Aune, *Revelation 6–16*, dz. cyt., s. 742.

⁷² P. Podeszwa, *Paschalna pamięć...*, dz. cyt., s. 280.

⁷³ M. Wojciechowski, *Apokalipsa św. Jana...*, dz. cyt., s. 284.

⁷⁴ B. Szczepanowicz, *Tajemnice liczb biblijnych*, dz. cyt., s. 133.

sam dopuści⁷⁵. Działanie Bestii jest radykalnie tymczasowe, zaplanowane i ściśle kontrolowane przez Boga. A zatem doczesna misja Kościoła będzie nieustannie narażona na ataki zła⁷⁶.

b) „tysiąc dwieście sześćdziesiąt dni” w Ap 11,3 i 12,6

Okres 1260 dni (ἡμέρας χιλίας διακοσίας ἐξήκοντα) pojawia się w Nowym Testamencie dwukrotnie: w Ap 11,3 i 12,6. W Starym Testamencie ów przedział czasowy nie występuje ani razu⁷⁷.

Werset 11,3 wprowadza nowych bohaterów w tekście Apokalipsy. Są to tajemniczy Dwaj Świadkowie Chrystusa, których zadaniem jest prorokowanie. Czas ich misji został ściśle określony na 1260 dni. Zostali nazwani μάρτυρες μου – „Świadkowie moi” prawdopodobnie przez samego Jezusa, na co wskazuje werset 8, gdzie jest mowa o mieście w którym ukrzyżowano ó κύριος αὐτῶν – „ich Pana”. Poza Apokalipsą podobne wyrażenie znajduje się w Dz 1,8, gdzie Jezus zapowiada zgromadzonym wokół Niego uczniom: ἔσεσθέ μου μάρτυρες – „będziecie moimi świadkami”. A więc Jezus jako Bóg jest źródłem i powodem ich misji oraz główną treścią przepowiadania.

Problem konkretnej identyfikacji tajemniczych postaci Dwóch Świadków nie został do tej pory ostatecznie rozwiązany. W historii egzegezy pojawia się wiele różnorodnych propozycji, które zasadniczo można podzielić na trzy grupy. Pierwsza z nich rozpoznaje w Świadkach różnych bohaterów Starego Testamentu, np. Henocha, Mojżesza, Eliasza lub Jeremiasza. Druga odczytuje w nich postaci z Nowego Testamentu: niektórych Apostołów lub męczenników. Pozostałe interpretacje można nazwać symbolicznymi, ponieważ nie bazują na konkretnych identyfikacjach, lecz raczej na misji i cechach posłannictwa Świadków. Według tych interpretacji Świadkowie mogą być symbolem m.in. Prawa i Proroków, Starego i Nowego Przymierza czy też przepowiadającego Ewangelię Kościoła. Ostatecznie wydaje się, że autor Apokalipsy nie zamierzał wskazywać na konkretnych bohaterów, lecz raczej podkreślić rolę osobistego świadectwa w życiu chrześcijanina⁷⁸.

Ubiór Świadków wskazuje na proroczy charakter ich misji. Termin σάκκος – „wór” oznacza grubą tkaninę wykonaną ze zwierzęcej sierści, najczęściej koziej lub wielbłądziej⁷⁹. Odzienie tego typu ubierano na znak żałoby (por. Rdz 37,34; Est 4,1), posłuszeństwa (por. 1 Krl 20,31; Dn 9,3), pokuty (por. 2 Krl 19,1–2; Mt 11,21) lub

⁷⁵ P. Ostański, *Objawienie Jezusa Chrystusa...*, dz. cyt., s. 239.

⁷⁶ P. Podeszwa, *Paschalna pamięć...*, dz. cyt., s. 280.

⁷⁷ Jedynie w Dn 12,11 wzmiankowane są okresy 1290 i 1335 dni.

⁷⁸ Szerokie omówienie stanu badań i poszczególnych interpretacji: zob. R. Żarnowski, *Tożsamość Dwóch Świadków Chrystusa. Studium literacko-teologiczne Ap 11,3–13*, praca magisterska, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2018; R. Żarnowski, *Dwóch Świadków Chrystusa w historii egzegezy (Ap 11,3–13)*, „Symposium” 23 (2019), nr 1, s. 159–172; M. Wojciechowski, *Apokalipsa św. Jana...*, dz. cyt., s. 255–256.

⁷⁹ Σάκκος, w: BDAG.

właśnie jako strój proroka zapowiadającego nadchodzący Boży sąd i konieczną pokutę (por. Iz 50,3; Ap 6,12). Co ciekawe, wzmianka o ubiorze Świadców jest jedyną informacją pośrednio wskazującą na temat treści ich przepowiedania⁸⁰.

Okres działalności Świadców to wspomniane już 1260 dni. Czas ten jest dokładnie taki sam jak czas deptania Miasta Świętego przez pogan (42 miesiące w Ap 11,2 to dokładnie 1260 dni, jeśli przyjąć, że miesiąc trwa 30 dni) i wywodzi się prawdopodobnie z tego samego źródła, co wizje z Dn 7,25; 12,7⁸¹. Podwójne wskazanie tego samego okresu należy tutaj rozumieć w sensie tożsamości ich obu mimo różnic w zastosowanej mierze⁸². Świadcowie będą pełnić swoją misję w przeciągu tego samego czasu, gdy poganie będą panować nad Jerozolimą⁸³. Podany przedział służy autorowi księgi na określenie symbolicznego czasu, w którym Kościół będzie musiał stawić czoło złu (42 miesiące), lecz zachowując jednocześnie ufność w Bożą opiekę przez cały czas swojej prorockiej posługi na świecie (1260 dni)⁸⁴. Świadcowie są chronieni przed siłami zła przez cały okres swojej służby. Dopiero po jej zakończeniu pokonuje ich Bestia, niemniej ich męczeńska śmierć nie jest końcem, ponieważ po upływie trzech i pół dnia powracają do życia⁸⁵. Skoro okres 1260 dni wskazuje na doczesność, cały obecny czas poprzedzający erę eschatologiczną, to tajemniczych Dwóch Świadców można rozumieć jako obraz świadectwa Kościoła w świecie⁸⁶.

Następujący po perykopie o Dwóch Świadcach tekst o Kobiecie uciekającej na pustynię również operuje tym samym przedziałem czasowym. Zestawienie okresu przebywania Kobiety na pustyni z okresem działalności Dwóch Świadców pozwala przyjąć, że czas cierpienia Kościoła i schronienia na pustyni nie jest przerwą w misji, lecz kontynuacją działalności profetycznej⁸⁷.

Drugi z wersetów, Ap 12,6, stanowi czytelną paralelę do późniejszego wersetu 14. Kobieta, główna bohaterka obu tych tekstów, udaje się na pustynię, gdzie z dala od niebezpieczeństw doświadcza Bożej opieki i troski.

Pustynia może się kojarzyć przede wszystkim z niebezpieczeństwem i trudnymi warunkami. W Piśmie Świętym i literaturze judaistycznej to motyw niezmiernie ważny i jawi się tam jako miejsce pobytu, ucieczki, spotkania z Bogiem (przede wszystkim w kontekście exodusu)⁸⁸. W tym też kluczu staje się dla Kobiety miej-

⁸⁰ R. Żarnowski, *Tożsamość Dwóch Świadców...*, dz. cyt., s. 45.

⁸¹ B. Urbanek, *Apokalipsa...*, dz. cyt., s. 145.

⁸² R. Waddell, *What time is it?...*, art. cyt., s. 149–150.

⁸³ D.E. Aune, *Revelation 6–16*, dz. cyt., s. 610; P. Ostański, *Objawienie Jezusa Chrystusa...*, dz. cyt., s. 204.

⁸⁴ R. Waddell, *What time is it?...*, art. cyt., s. 150.

⁸⁵ R. Waddell, *What time is it?...*, art. cyt., s. 149.

⁸⁶ M. Wojciechowski, *Apokalipsa św. Jana...*, dz. cyt., s. 257.

⁸⁷ B. Urbanek, *Apokalipsa...*, dz. cyt., s. 165.

⁸⁸ Więcej na temat biblijnej teologii pustyni: zob. S. Hałas, *Pustynia miejscem próby i spotkania z Bogiem. Wybrane zagadnienia biblijnej teologii pustyni*, Kraków 1999.

scem schronienia, spotkania z Bogiem i doświadczania Jego miłości. Choć w Ap 12,6 pojawia się czasownik τρέφωσιν (strona czynna), to z paralelnego 12,14 wiadomo, że jest ona „żywiona” (τρέφεται) przez Boga – jest to forma *passivum theologicum*, więc to sam Bóg jest tutaj podmiotem działania⁸⁹. Ten sam czasownik pojawia się w wypowiedziach Jezusa traktujących o trosce Boga o ptaki powietrzne, choć tam Bóg wprost jest wskazany jako podmiot działania (por. Mt 6,26; Łk 12,24). Podobne symboliczne obrazy żywienia ludzi przez Boga na pustyni to choćby znane powszechnie teksty o mannie i przepiórkach (Wj 16), a także historia Eliasza (1 Krl 17,6).

W odróżnieniu od Ap 12,14, gdzie okres przebywania Kobiety na pustyni jest mało konkretny, w wersecie 6 autor Apokalipsy podaje dokładną liczbę dni: 1260. Przeliczając to na inną jednostkę czasu, można zauważyć, że chodzi o okres trzech i pół roku. Połowa danej liczby według symbolizmu arytmetycznego określa pewną cząstkowość, przejściowość oraz skończoność. W tym wypadku trzy i pół to połowa siódemki, liczby wskazującej na pełnię i doskonałość. „Złamana siódemka” jest oznaką złamanej doskonałości, sytuacji przejściowej i skończonej⁹⁰. Przebywanie Kobiety na pustyni ma zatem charakter przejściowy i ma przewidziany przez Boga koniec⁹¹.

Kościół podąża w swojej historii niezmiernie trudną i wyczerpującą drogą, podobnie jak Izrael zmierzający do Ziemi Obiecanej. Ucieka niejako na pustynię, starając się oddzielić od świata i szukać „ducha Chrystusa” (por. J 15,19; 17,14). Nie jest jednak pozostawiony sam sobie, jako że Bóg pamięta o swoim ludzie, troszczy się o niego i karmi go (manna, przepiórki, woda ze skały). Wędrowka ta trwa przez całą doczesność ukrytą pod określeniem „trzy i pół roku”⁹². Okres ten obfituje w trudności i cierpienie, lecz nadzieją napawa fakt, że nie będzie trwał wiecznie⁹³. Okres 1260 dni, które Kobieta-Kościół spędzi na pustyni, może się okazać okresem triumfu zła, prześladować, ucisku i cierpienia. Zwycięstwo szatana w świecie doczesnym jest jednak tylko pozorne. Kościół musi przetrwać tę próbę, by po upływie wyznaczonego przez Boga czasu dostąpić chwały zwycięskiego Chrystusa zmarłychwstałego⁹⁴.

c) „trzy i pół dnia” w Ap 11,9.11

Okres trzech i pół dnia pojawia się w Piśmie Świętym Nowego Testamentu dwukrotnie, i to w tej samej perykopie traktującej o dwóch tajemniczych Świadcach: w Ap 11,9 i 11. Określenie ἡμέρας τρεῖς καὶ ἡμισυ w apokaliptyce oznacza konwen-

⁸⁹ P. Podeszwa, *Paschalna pamięć...*, dz. cyt., s. 322.

⁹⁰ P. Ostański, *Objawienie Jezusa Chrystusa...*, dz. cyt., s. 225.

⁹¹ P. Podeszwa, *Paschalna pamięć...*, dz. cyt., s. 323.

⁹² M. Wojciechowski, *Apokalipsa św. Jana...*, dz. cyt., s. 273.

⁹³ P. Ostański, *Objawienie Jezusa Chrystusa...*, dz. cyt., s. 225.

⁹⁴ P. Ostański, *Objawienie Jezusa Chrystusa...*, dz. cyt., s. 225.

cyjonalny okres cierpienia⁹⁵, a jako połowa siódemki liczba dni oznacza „czas próby skrócony przez Boga”⁹⁶, czas ograniczony, przejściowy⁹⁷.

Zgodnie z Ap 11,7 przez cały czas trwania misji Świadców Bestia nie ma nad nimi żadnej władzy. Ich zadanie wypełniło się czasowo i jakościowo, na co wskazuje użycie czasownika τελέω (por. Ap 10,7; 15,1.8; 17,17; 20,3.5.7). Według J 19,30 podobnie wyraził się sam Jezus tuż przed śmiercią na krzyżu (τετέλεσται)⁹⁸. Dopiero w tym momencie Bestia może ich zaatakować i pokonać, niemniej już teraz wyrażnie widać, że jej potęga jest ograniczona Bożymi zamiarami względem Świadców.

Pozostawienie ciał bez pogrzebu uchodziło w starożytności za hańbę, znie wagę i ciężką obelgę (por. *Antygona* Sofoklesa; 1 Krl 14,11; 16,4; 21,24; 2 Krl 9,10.33–37; Jr 8,1–2; 14,16; 22,19; Tb 2,3–10; Mk 12,8). Zmarłym należał się szacunek niezależnie od stanu społecznego i przyczyny śmierci, zgodnie bowiem z Rdz 3,19 ciało człowieka powinno powrócić tam, skąd się wzięło. Żydzi grzebali przed zachodem słońca nawet powieszonych złoczyńców (por. Pwt 21,22–23; Joz 8,29; 10,26–27). W kulturze greckiej odmówienie pogrzebu z jakiegokolwiek powodu i w jakiegokolwiek formie uważano za pozbawienie danej osoby życia w zaświatach (1 Sm 17,44.46; 2 Krl 9,10; Tb 2,3–8; Ps 79,1–5; Iz 14,19–20; Jr 8,1–2; 9,21; 16,4–6; 22,19; 36,30)⁹⁹.

Inspiracje historyczne biblijnego obrazu pochodzą prawdopodobnie z czasów powstania żydowskiego w latach 66–70, podczas którego zabici przez Idumejczyków arcykapłani Ananiasz i Jozue nie zostali pogrzebani¹⁰⁰. Można dostrzec tutaj porównanie z czasem, jaki Jezus spędził w grobie, co trwało trzy dni („trzeciego dnia” – por. Mt 16,21; 17,23; 20,19; Łk 9,22; 18,33; 24,7.21.46; Dz 10,40; 1 Kor 15,4; „po trzech dniach” – por. Mt 27,63; Mk 8,31; 9,31; 10,34). Tak jak porównuje się trzyletnią działalność publiczną Jezusa do trwającej trzy i pół roku misji Świadców (zob. Ap 11,3), tak też pozorna klęska Jezusa i Świadców ciągnie się podobnie długo¹⁰¹. Niektórzy egzegeci uważają jednak takie zestawienie za nieuzasadnione¹⁰². W każdym razie „chodzi o stosunkowo krótki czas, połowiczny i cząstkowy, radowania się pogan i bezczeszczenia zwłok świadków Chrystusa”¹⁰³.

Dobrze widoczny jest także kontrast między misyjną działalnością Świadców trwającą trzy i pół roku a krótkim okresem hańbiącego bezczeszczenia ich zwłok. Autor podkreśla w ten sposób, że zwycięstwo przeciwników Boga jest krótkotrwałe

⁹⁵ D.E. Aune, *Revelation 6–16*, dz. cyt., s. 621.

⁹⁶ B. Szczepanowicz, *Tajemnice liczb biblijnych*, dz. cyt., s. 219.

⁹⁷ B. Szczepanowicz, *Tajemnice liczb biblijnych*, dz. cyt., s. 168.

⁹⁸ P. Podeszwa, *Paschalna pamięć...*, dz. cyt., s. 299.

⁹⁹ G.K. Beale, *The Book of Revelation...*, dz. cyt., s. 590; Józef Flawiusz, *Wojna żydowska*, dz. cyt., *Bell* 3,376–378; 4,314–318; D. E., *Revelation 6–16*, dz. cyt., s. 622.

¹⁰⁰ Józef Flawiusz, *Wojna żydowska*, dz. cyt., *Bell* 4,315–317.

¹⁰¹ G.K. Beale, *The Book of Revelation...*, dz. cyt., s. 594.

¹⁰² Zob. P. Podeszwa, *Paschalna pamięć...*, dz. cyt., s. 305.

¹⁰³ P. Podeszwa, *Paschalna pamięć...*, dz. cyt., s. 305.

i nic nie znaczące w porównaniu z chwalebłą działalnością Kościoła¹⁰⁴. Siły zła doznają ostatecznie gorzkiej porażki, ponieważ Bóg opiekuje się swoim Kościołem i w odpowiednim momencie wkracza do akcji, już po upływie trzech i pół dnia¹⁰⁵. Następuje radykalna zmiana sytuacji: dotychczasowi przegrani przechodzą na zwycięskie pozycje, natomiast radujący się z klęski Świadków poganie zaczynają odczuwać strach.

Podsumowanie

W artykule przedstawiono wszystkie teksty biblijne w których występuje określenie „czas i czasy, i połowa czasu” lub wyrażenia równoznaczne. Analizę poszczególnych wersetów poprzedzono krótkim przeglądem hebrajskiej i greckiej terminologii biblijnej dotyczącej czasu oraz krótkim wyjaśnieniem koncepcji czasu w Piśmie Świętym.

Pierwszy i dość oczywisty wniosek, który nasuwa się po zbadaniu tekstu biblijnego, brzmi następująco: określenie „czas i czasy, i połowa czasu” wskazuje na określony przedział czasowy w historii nacechowany pewnym kryzysem, cierpieniem lub prześladowaniem. Fragmenty Księgi Daniela (Dn 7,25; 12,7) przedstawiają okres bluźnierczej aktywności „innego” małego rogu, który przyjęło się rozumieć jako reprezentanta Antiocha IV Epifanesa. Władca ten odcisnął mocne piętno w historii narodu wybranego, próbując dokonać przymusowej hellenizacji Żydów oraz przez bolesne zbezczeszczenie świątyni w Jerozolimie. Jego działalność jest jednak czytelnie przedstawiona jako ograniczona w czasie, a on sam jako zależny w swoim działaniu od Boga, który cały czas kontroluje sytuację i niejako dopuszcza jego prześladowczą działalność. Bóg ma pewien plan, który zakłada krótkotrwały okres triumfu zła i próby dla wiernego mu ludu. Boże działanie zawsze zmierza ku dobru, nawet jeśli jednym z etapów jest cierpienie. Podobnie w Apokalipsie św. Jana (Ap 12,14) sformułowanie „czas i czasy, i połowa czasu” odnosi się do zbawczego działania Boga, kiedy to ludzie doświadczają cierpienia, ale także Bożej opieki i troski.

Wyrażenia równoznaczne takie jak „czterdzieści dwa miesiące” czy „tysiąc dwieście sześćdziesiąt dni”, bazujące na przeliczaniu „czasu i czasów, i połowy czasów” na trzy i pół roku symbolizują podobne rzeczywistości. Warty zauważenia jest fakt, że autor Apokalipsy posługuje się określeniem „czterdzieści dwa miesiące” w tekstach akcentujących bardziej działanie wrogów Boga (Ap 11,2; 13,5), przedziałem zaś „tysiąca dwustu sześćdziesięciu dni” dla wskazania na Bożą opiekę w trudnej sytuacji kryzysowej (Ap 11,3; 12,6). W obu przypadkach sytuacja jest zdecydowanie trudna, obfitująca w cierpienie, będąca momentem zwycięstwa sił zła. Jednocześnie jednak staje się momentem, w którym działa Bóg, wspiera wiernych sobie ludzi i okazuje im ponadczasową miłość. Dzięki temu w świadomości ludzi

¹⁰⁴ G.K. Beale, *The Book of Revelation...*, dz. cyt., s. 594.

¹⁰⁵ P. Ostański, *Objawienie Jezusa Chrystusa...*, dz. cyt., s. 209.

czas próby i najcięższych nawet prześladowań jest ograniczony, skończony, zupełnie przejściowy, a oni sami zachowują nadzieję na interwencję Boga. Nie ma miejsca na dualizm zło – dobro, Bóg – szatan. Bóg panuje nad całą sytuacją, dopuszcza pewne złe wydarzenia, by w ten sposób wypróbować ludzi i okazać potem swoją zbawczą moc. Nadrzędną rolę Boga nad historią i złem uwydatniają dodatkowo liczne obecne w omawianych tekstach formy *passivum theologicum*¹⁰⁶. Możliwe jest, że bazowe określenie „czas i czasy, i połowa czasu” celowo zostało sformułowane w tak niejasny sposób. Dzięki temu jest jednocześnie konkretne (gdyż wskazuje na doczesność) i nieokreślone (gdyż nie wskazuje na konkretny przedział czasowy)¹⁰⁷.

Bibliografia

- Aune D.E., *Revelation 6–16*, Word Biblical Commentary 52B, Dallas 2002.
- Bauer W., *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, ed. F.W. Danker, 3rd edition, Chicago–London 2000.
- Beale G.K., *The Book of Revelation. A Commentary on the Greek Text*, Carlisle 1999.
- Farkaš P., *La „donna” di Apocalisse 12. Storia, bilancio, nuove prospettive*, Tesi Gregoriana – Teologia 25, Roma 1997.
- Goldingay J. E., *Daniel*, Word Biblical Commentary 30, Dallas 2002.
- Hałas S., *Pustynia miejscem próby i spotkania z Bogiem. Wybrane zagadnienia biblijnej teologii pustyni*, Kraków 1999.
- Hatch E., Redpath H. A., *A Concordance to the Septuagint and the Other Greek Versions of the Old Testament (Including the Apocryphal Books)*, Grand Rapids 2005.
- Holladay W.L., Köhler L., *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, Leiden 1971.
- Homerski J., *Księga Daniela. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy*, Pismo Święte Starego Testamentu 11/2, Poznań 2008.
- Józef Flawiusz, *Wojna żydowska*, tłum., wstęp, komentarz J. Radożycki, Poznań 1984.
- Köhler L., Baumgartner W., Richardson M. E. J., Stamm J. J., *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, Leiden–New York 1999.
- Leksykon biblijny*, red. F. Rienecker, G. Maier, Prymasowska Seria Biblijna 18, Warszawa 2001.
- MacArthur J., *Revelation 1–11*, MacArthur New Testament Commentary, Chicago 1999.
- Nowińska J., *Ap 12 jako teologia historii*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 4 (2009), s. 269–283.

¹⁰⁶ Παραδοθήσεται w Dn 7,25; ἐδόθη w Ap 11,2; 12,14; 13,5.

¹⁰⁷ D.E. Aune, *Revelation 6–16*, dz. cyt., s. 609.

- Nowy Testament grecki i polski. Novum Testamentum Graece et Polonice*, red. R. Bogacz, R. Mazur, Poznań 2017.
- Ostański P., *Objawienie Jezusa Chrystusa. Praktyczny komentarz do Apokalipsy*, Ząbki 2005.
- Parchem M., *Księga Daniela. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, Nowy Komentarz Biblijny – Stary Testament 26, Częstochowa 2008.
- Podeszwa P., *Paschalna pamięć o Jezusie. Studium egzegetyczno-teologiczne wyrażenia ἡ μαρτυρία Ἰησοῦ w Apokalipsie św. Jana*, *Studia i Materiały* 142, Poznań 2011.
- Ryken L., Wilhoit J.C., Longman III T., *Słownik symboliki biblijnej*, tłum. Z. Kościuk, Prymasowska Seria Biblijna 20, Warszawa 2003.
- Siemieniec T., *Teologiczna funkcja terminów καιρός i χρόνος w Apokalipsie Janowej*, „*Verbum Vitae*” 35 (2019), s. 307–342.
- Stachowiak L., *Teologiczno-biblijna problematyka czasu*, „*Ruch Biblijny i Liturgiczny*” 5 (1964), s. 291–303.
- Stefaniak L., *Interpretacja 12 rozdziału Apokalipsy św. Jana w świetle historii egzegezy*, Poznań 1957.
- Szczepanowicz B., *Tajemnice liczb biblijnych*, Kraków 2018.
- Theological Dictionary of the New Testament*, ed. G. Kittel, G. Friedrich, transl. G.W. Bromiley, Grand Rapids 1995.
- Urbanek B., *Apokalipsa. Szczęśliwy, kto ją odczytuje*, Częstochowa 2012.
- Vollständige Konkordanz zum griechischen Neuen Testament unter Zugrundelegung aller kritischen Textausgaben und des Textus Receptus*, Hrsg. K. Aland, Bd. 1–3, Berlin–New York 1983.
- Waddell R., *What time is it? Half-past three: How to Calculate Eschatological Time*, „*Journal of the European Theological Association*” 2 (2011), s. 141–152.
- Widła B., *Słownik antropologii Nowego Testamentu*, Prymasowska Seria Biblijna 21, Warszawa 2003.
- Wojciechowski M., *Apokalipsa św. Jana. Objawienie, a nie tajemnica*, Nowy Komentarz Biblijny – Nowy Testament 20, Częstochowa 2012.
- Żarnowski R., *Dwóch Świadców Chrystusa w historii egzegezy (Ap 11,3–13)*, „*Symposium*” 23 (2019), nr 1, s. 159–172.
- Żarnowski R., *Tożsamość Dwóch Świadców Chrystusa. Studium literacko-teologiczne Ap 11,3–13*, praca magisterska, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2018.

Streszczenie

Artykuł przedstawia analizę tekstów biblijnych Księgi Daniela i Apokalipsy św. Jana, w których występuje określenie „czas i czasy, i połowa czasu”. Wyrażenie to opisuje okres działania sił zła przeciwnych Bogu, kiedy to lud Boży doświadcza prześladowania i ucisku. Ponadto w księdze Apokalipsy pojawiają się wyrażenia równoznaczne bazujące na przeliczeniu wspomnianego wyrażenia na okres trzech i pół roku: „czterdzieści dwa miesiące” i „tysiąc dwieście sześćdziesiąt dni”, a także liczbowo tożsamy okres „trzech i pół dnia”.

Najpierw omówiono krótko koncepcję czasu w Piśmie Świętym i dokonano przeglądu hebrajskiej i greckiej terminologii dotyczącej czasu. Następnie przeanalizowano teksty, w których pojawia się bezpośrednio wyrażenie „czas, czasy i połowa czasu” (Dn 7,25; 12,7; Ap 12,14), oraz miejsc z określeniami równoznacznymi (Ap 11,2.3.9.11; 12,6; 13,5). W podsumowaniu wskazano na główne idee kryjące się za analizowanymi określeniami.

W wyniku przeprowadzonych badań wykazano, że określenie „czas i czasy, i połowa czasu” oraz wyrażenia równoznaczne wskazują na przedział czasowy cechujący się cierpieniem i prześladowaniem spowodowanym pozornym triumfem zła. Zwycięstwo to jest jednak złudne i całkowicie przejściowe, ograniczone potęgą Boga, który panuje nad czasem i historią.

Słowa kluczowe: czas, prześladowanie, cierpienie, Apokalipsa, eschatologia, *kairos*

The Phrase “Time, Times, and Half Time” as a Limited Period of Trouble and Suffering in the Book of Daniel and the Apocalypse of Saint John

Summary

This article presents an analysis of the biblical texts of the Book of Daniel and the Apocalypse of St. John which use the term “time, times and half time.” This expression describes a period of evil forces working against God, when God’s people experience persecution and oppression. In addition, in the book of Revelation, there are equivalent expressions based on the conversion of the above-mentioned expression for a period of three and a half years: „forty-two months” and „one thousand two hundred and sixty days,” as well as the numerically identical period of „three and a half days.”

First, the concept of time in Scripture is briefly discussed and Hebrew and Greek terminology concerning time is reviewed. Then, the texts in which the phrase „time, times and half time” appear directly are analyzed (Dn. 7:25; 12:7; Rev 12:14) and places with synonymous terms (Rev 11:2.3; 12:6; 13:5). The summary indicates the main ideas behind the analyzed terms.

As a result of this analyzes, it will be shown that the term “time, times and half time” and equivalent expressions that indicate a time interval characterized by suf-

fering and persecution caused by the apparent triumph of evil. This victory, however, is illusory and entirely transitory, limited by the power of God who rules over time and history.

Keywords: time, persecution, suffering, Book of Daniel, Revelation, eschatology, *kairos*